

*'Intelligent, vaanzinnig grappig
en met een meedogenloos tempo'*

- NEW YORK TIMES

DE
SYMPATHISANT

Roman

VIET THANH NGUYEN

VIET THANH NGUYEN

DE SYMPATHISANT

*Uit het Engels vertaald door
Paul Bruijn en Jetty Huisman*

Voor Lan en Ellison

Laten we bij het woord 'foltering' nu niet meteen een somber gezicht trekken: juist in dit geval is er genoeg reden om dit woord te relativieren en van zijn scherpe kanten te ontdoen – het heeft zelfs iets komisch.

FRIEDRICH NIETZSCHE, *De genealogie van de moraal*

1

Ik ben een spion, een sluimerende spion, een man met twee gezichten. En misschien niet verrassend, ik ben ook een man met een dubbele persoonlijkheid. Ik ben niet een of andere onbegrepen mutant uit een stripboek of een horrorfilm, hoewel ik soms wel zo ben behandeld. Ik heb het vermogen om elk onderwerp van twee kanten te bekijken. De ene keer ga ik er prat op dat dit een talent is, en hoewel het ook weer niet zo bijzonder is, is het misschien wel het enige talent dat ik heb. En een andere keer, als ik even stilsta bij hoe ik dan onwillekeurig tegen de wereld aan kijk, vraag ik me af of dat wel een talent genoemd mag worden. Een talent is tenslotte iets wat je gebruikt, niet iets wat jou gebruikt. Het talent dat je niet níét kunt gebruiken, het talent dat jou bezit – dat is gevaarlijk, moet ik bekennen. Maar in de maand waarin deze bekentenis begint, leek mijn kijk op de wereld vooralsnog meer een pre dan een gevaar; zo doet een gevaar zich in het begin soms voor.

De maand in kwestie was april, de wreedste maand. Het was de maand waarin een oorlog die al heel lang voortsnelde opeens zijn benen kwijt was, zoals het oorlogen nu eenmaal vergaat. Het was een maand die alles betekende voor de mensen in ons kleine deel van de wereld en niets voor de mensen in de rest van de wereld. Het was een maand die tegelijk het einde van een oorlog was en het begin van... nou ja, 'vrede' is niet het juiste woord, toch, mijn beste commandant? Het was een maand waarin ik het einde afwachtte achter de muren van een villa waar ik vijf jaar had gewoond, muren met glinsterende bruine glaspunten en bovenop roestig prikkeldraad. Ik had een eigen kamer in de villa, net zoals ik in uw kamp een eigen kamer

heb, commandant. Natuurlijk is de juiste benaming voor mijn kamer ‘isolatiecel’, en in plaats van een huishoudster die iedere dag mijn kamer schoonmaakt, hebt u me voorzien van een bewaker met een babyface die helemaal niet schoonmaakt. Maar ik klaag niet. Privacy, niet netheid, is mijn enige vereiste voor het schrijven van deze bekentenis.

Hoewel ik ’s nachts voldoende privacy had in de villa van de Generaal, had ik dat overdag bijna niet. Ik was de enige van de officieren van de Generaal die bij hem inwoonde, de enige vrijgezel van zijn staf en zijn betrouwbaarste assistent. ’s Morgens, voordat ik hem het kleine stukje naar zijn kantoor reed, ontbeten we altijd samen. Terwijl wij aan het ene eind van de teakhouten eettafel berichten analyseerden, zwaaide aan het andere eind zijn vrouw de scepter over een buitengewoon gedisciplineerd viertal kinderen van achttien, zestien, veertien en twaalf jaar, met een lege stoel voor de dochter die in Amerika studeerde. Niet iedereen had gevreesd dat het einde naderde, maar de Generaal had het terdege beseft. Hij was een goedgebouwde, slanke man, een oorlogsveteraan wiens vele medailles in zijn geval echt verdiend waren. Hoewel hij maar negen vingers en acht tenen had – twee tenen en een vinger was hij kwijtgeraakt aan kogels en granaten –, wisten alleen zijn familie en vertrouwelingen wat zijn linkervoet mankeerde. Zijn ambities hadden nauwelijks enige weerstand ondervonden, of het moest zijn verlangen zijn om de hand te leggen op een fles uitstekende bourgogne en die op te drinken met een gezelschap dat nu eens geen ijsblokjes in hun wijn deed. Hij was een epicurist en een christen, in die volgorde, een man van het geloof die zich verliet op gastronomie en God, op zijn vrouw en kinderen, en de Fransen en de Amerikanen. Naar zijn mening viel van hen veel meer te leren dan van die andere buitenlandse goeroes die onze noordelijke broeders en enkele van onze zuidelijke hadden gehypnotiseerd: Karl Marx, V.I. Lenin en voorzitter Mao. Niet dat hij ooit een van die grote denkers had gelezen! Als zijn adjudant en assistent-inlichtingenfunctionaris moest ik hem wat citaten verschaffen uit bijvoorbeeld *Het communistisch manifest* of *Het rode boekje* van Mao. Hij zocht dan het juiste moment om zijn kennis

van het gedachtegoed van de vijand te etaleren, en daarbij had hij een voorkeur voor een vraag van Lenin, die hij altijd plagieerde als de gelegenheid zich voordeed: ‘Heren,’ zei hij dan, terwijl hij venijnig met knokkels op de desbetreffende tafel klopte, ‘wat te doen?’ Om de Generaal uit te leggen dat het in feite Nikolaj Tsjernysjevski was die die vraag stelde in zijn roman met dezelfde titel leek niet belangrijk. Hoeveel mensen herinneren zich Tsjernysjevski nog? Het ging om Lenin, de man van de actie die de vraag overnam en hem zich toe-eigende.

Toen de Generaal, die altijd wel iets bedacht, in de allersomberste aprilmaand met die vraag werd geconfronteerd, kon hij niets meer bedenken. Een man die had geloofd in de *mission civilisatrice* en de *American Way* werd uiteindelijk gestoken door de mug van het ongelooft. Opeens kreeg hij last van slapeloosheid en dwaalde hij door zijn villa met de groenige gelaatskleur van een malariapatiënt. Sinds ons noordelijke front enkele weken eerder in maart was bezweken, kwam hij regelmatig langs in mijn kantoor of mijn kamer in de villa om weer het laatste, altijd sombere nieuws door te geven. ‘Dat geloof je toch niet?’ vroeg hij steeds, waarop ik dan koos uit twee antwoorden; ‘Nee sir!’ of ‘Ongelooflijk!’ We konden niet geloven dat het aangename, schilderachtige koffiestadje Ban Me Thuot, mijn geboortestad in de Centrale Hooglanden, begin maart was geplunderd. We konden niet geloven dat onze president Thieu, wiens naam er gewoon om vroeg spugend te worden uitgesproken, onze legereenheden die de Centrale Hooglanden verdedigden om onverklaarbare redenen had bevolen zich terug te trekken. We konden niet geloven dat Da Nang en Nha Trang waren gevallen of dat onze troepen burgers in de rug hadden geschoten toen ze gek van angst probeerden te ontsnappen op sloepen en boten, en het aantal doden in de duizenden liep. In de beslotenheid van mijn kamer nam ik plichtsgetrouw foto’s van die rapporten, waar Man, mijn agent, blij mee zou zijn. Hoewel ik er ook blij mee was, omdat het tekenen waren van de onvermijdelijke uitholling van het regime, werd ik onwillekeurig toch ook geraakt door de benarde situatie van die arme mensen. Misschien was het politiek gezien niet correct om

medelijden met ze te hebben, maar als mijn moeder nog had geleefd zou ze ook een van hen zijn geweest. Zij was arm, ik was haar arme kind, en arme mensen wordt niet gevraagd of ze oorlog willen. Ook was die arme mensen niet gevraagd of ze wilden omkomen van de dorst en de kou op zee, en ook niet of ze beroofd en verkracht wilden worden door hun eigen soldaten. Als die duizenden mensen nog leefden, zouden ze niet hebben geloofd hoe ze waren gestorven, net zoals wij niet konden geloven dat de Amerikanen – onze vrienden, onze weldoeners, onze beschermers – ons verzoek om meer geld hadden afgewezen. En wat zouden we met dat geld hebben gedaan? De munitie, benzine en onderdelen kopen voor de wapens, vliegtuigen en tanks die dezelfde Amerikanen ons gratis hadden geleverd. Nadat ze ons wel de naalden hadden gegeven, leverden ze ons heel gemeen geen drugs meer. ('Niets is ooit zo duur,' mopperde de Generaal, 'als wat je gratis krijgt aangeboden.')

Na afloop van onze discussies en maaltijden gaf ik de Generaal een vuurtje en staarde hij voor zich uit, terwijl hij de Lucky Strike vergat te roken die langzaam opbrandde tussen zijn vingers. Toen halverwege die maand april de as van zijn sigaret hem wakker stak uit zijn mijmerij en hem een vloek ontglipte, begonnen de kinderen te giechelen. 'Stil', zei Mevrouw en tegen haar man ging ze verder: 'Als je nog even wacht, kunnen we niet meer weg. Je moet Claude om een vliegtuig vragen.' De Generaal deed net alsof hij Mevrouw niet had gehoord. Ze dacht als een telraam, had de ruggengraat van een drilsergeant en het lichaam van een maagd, zelfs na vijf kinderen. Dat alles zat verpakt in zo'n uiterlijk dat schilders van de school van de Beaux-Arts inspireerde tot het gebruik van de pastelachtigste aquarelkleuren en de wazigste penseelstreken. Kortom, zij was de ideale Vietnamese vrouw. Voor die gunstige speling van het lot was hij eeuwig dankbaar en doodsbang. Terwijl hij het topje van zijn geschroeide vinger kneedde, keek hij me aan en zei: 'Volgens mij is het tijd om Claude om een vliegtuig te vragen.' Pas toen hij zijn blik weer op zijn gehavende vinger richtte, durfde ik even naar Mevrouw te kijken, die alleen een wenkbrauw optrok. 'Goed idee, sir', zei ik.

Claude was onze betrouwbaarste Amerikaanse vriend; onze relatie was zo intiem dat hij me een keer had toevertrouwd dat hij voor een zestiende deel neger was. 'Ah,' had ik gezegd, net zo dronken als hij van de Tennessee bourbon, 'dat verklaart waarom je zwart haar hebt en waarom je zo snel bruin wordt en waarom je de chachacha net zo goed danst als wij.' 'Beethoven was ook voor een zestiende deel neger', vertelde hij. 'Dat verklaart dan waarom je zo goed wijs kunt houden bij 'Happy Birthday'.' We kenden elkaar al langer dan twintig jaar, sinds hij me in '54 had opgemerkt op een vluchtelingenbootje en mijn talenten had herkend. Ik was een vroegrijp jongetje van negen dat al aardig wat Engels had geleerd van een van de eerste Amerikaanse missionarissen. Claude werkte zogenaamd bij vluchtelingen hulp. Nu stond zijn bureau in de Amerikaanse ambassade en in naam was hij belast met het promoten van het toerisme in ons door oorlog geteisterde land. Zoals u zich wel kunt voorstellen vereiste dat iedere druppel die hij uit een in het zweet van de Amerikaanse ondernemingsgeest gedrenkte zakdoek kon wringen. In werkelijkheid was Claude een CIA-man die al in het land gestationeerd was toen de Fransen nog een groot rijk bestierden. In die tijd, toen de CIA nog OSS heette, zocht Ho Chi Minh steun bij hen in zijn strijd tegen de Fransen. In de onafhankelijkheidsverklaring van ons land citeerde hij zelfs de Founding Fathers van Amerika. Volgens oom Ho's vijanden sprak hij met dubbele tong, maar volgens Claude at hij handig van twee walletjes. Ik belde Claude vanuit mijn kantoor, dat even verderop aan dezelfde gang lag als de werkkamer van de Generaal, en vertelde hem in het Engels dat de Generaal alle hoop had verloren. Claudes Vietnamees was slecht en zijn Frans was nog erger, maar zijn Engels was uitstekend. Dat vermeld ik omdat dat niet van al zijn landgenoten kon worden gezegd.

'Het is afgelopen', zei ik, en toen ik dat tegen Claude zei, leek het eindelijk ook werkelijkheid geworden. Ik had verwacht dat Claude zou protesteren en aanvoeren dat Amerikaanse bommenwerpers nog door ons luchtruim zouden scheren, of dat de luchtmacht op vliegdekschepen ons binnenkort zou komen redden, maar Claude liet me niet zakken. 'Ik zal kijken wat ik voor je kan doen', zei hij,

en op de achtergrond hoorde ik geroezemoes. Ik zag een ambassade in chaos voor me, oververhitte telexen, druk telegramverkeer tussen Saigon en Washington, iedereen onafgebroken aan het werk, en de walm van de naderende nederlaag indringender dan de airco aankon. Te midden van alle driftkoppen bleef Claude koel, hij woonde al zo lang hier dat hij in die tropische vochtigheid nauwelijks nog transpireerde. Hoe stilletjes hij in het donker ook naar je toe sloop, onzichtbaar was hij nooit in ons land. Ook al was hij een intellectueel, hij was duidelijk van Amerikaanse makelij, het gespierde soort dat aan wedstrijdvoeren deed en enorme biceps had. Terwijl onze geleerde types meestal bleek waren, bijziend en onvolgroeid, was Claude 1 meter 85, had scherpe ogen en hield zich in conditie door zich iedere ochtend tweehonderd keer op te drukken, terwijl zijn Nungse huisknecht gehurkt op zijn rug zat. In zijn vrije tijd las hij en altijd als hij langskwam in de villa had hij een boek onder zijn arm geklemd. Toen hij enkele dagen later langskwam, had hij *Het Aziatisch communisme en de oosterse drang tot vernietiging* van Richard Hedd bij zich.

Dat boek was voor mij en de Generaal kreeg een fles Jack Daniel's – een geschenk dat ik liever had gewild als ik had mogen kiezen. Desalniettemin zorgde ik er wel voor dat ik het omslag van het boek goed bekeek, dat vol stond met zulke bewonderende flapteksten dat ze door een fanclub van tienermeisjes bedacht hadden kunnen zijn, alleen kwam het opgewonden gegiechel nu van een paar ministers van defensie, een senator die twee weken zijn licht had opgestoken in ons land en een bekende nieuwslezer die zich voor zijn presentatie had laten inspireren door Mozes zoals die werd gespeeld door Charles Heston. De aanleiding voor hun enthousiasme was te vinden in de ondertitel, *Het marxisme als vijand van Azië en hoe die te verslaan*. Toen Claude vertelde dat iedereen dat handboek las, zei ik dat ik het ook wel wilde lezen. De Generaal had de fles open gemaakt maar was niet in de stemming voor boeken of kletspraat, niet met achttien vijandelijke divisies die de hoofdstad omsingelden. Hij wilde over het vliegtuig praten en Claude die het glas whiskey tussen zijn handen rolde, zei dat een geheime vlucht het beste was, clandestien, met een C-130. Daarin konden 92 paratroepers met hun

uitrusting, zoals de Generaal wel wist, omdat hij bij de luchtmacht had gediend voordat de president een beroep op hem deed om de Nationale Politie te leiden. Het probleem was, zo legde hij Claude uit, dat zijn familie alleen al uit 58 personen bestond. Ook al mocht hij sommigen niet, en had hij aan een paar zelfs een bloedhekel, Mevrouw zou het hem nooit vergeven als hij niet al haar familieleden in veiligheid bracht.

‘En mijn staf, Claude?’ De Generaal sprak heel precies, formeel Engels. ‘Hoe zit het met hen?’ Zowel de Generaal als Claude keek even naar mij. Ik probeerde stoer te kijken. Ik was niet de hoogste in rang van de staf, maar als adjudant en als officier die het meeste thuis was in de Amerikaanse cultuur, woonde ik alle vergaderingen bij die de Generaal met de Amerikanen had. Sommige landgenoten van me spraken net zo goed Engels als ik, hoewel de meeste toch een licht accent hadden. Maar bijna niemand kon net als ik meepraten over de standen in de basketbalcompetitie, over die vreselijke Jane Fonda of over wie er beter waren, The Rolling Stones of The Beatles. Als een Amerikaan met zijn ogen dicht naar me luisterde, zou hij denken dat ik een van hen was. Door de telefoon werd ik inderdaad vaak voor een Amerikaan gehouden. Bij een ontmoeting in leven-den lijve was mijn gesprekspartner altijd verbaasd over mijn uiterlijk en vroeg bijna altijd waar ik zo goed Engels had leren spreken. In deze broodbomenrepubliek die als een filiaal van de Verenigde Staten fungeerde, verwachtten Amerikanen dat ik precies was als al die miljoenen anderen die geen Engels, Pidginengels of Engels met een accent spraken. Die verwachting irriteerde me hevig. Daarom wilde ik zo graag laten zien hoe goed ik hun taal beheerste, zowel gesproken als geschreven. Mijn woordenschat was groter, mijn grammatica preciezer dan die van de gemiddelde afgestudeerde Amerikaan. Ik kon me zowel van het hoge als van het lage register bedienen, en begreep dus moeiteloos wat Claude bedoelde als hij de ambassadeur een zeikerd noemde, een eikel die zijn kutkop in het zand stak, omdat hij niets wilde weten van de ophanden zijnde val van de stad. ‘Officieel is er geen evacuatie,’ zei Claude, ‘want van een terugtrekking is op korte termijn geen sprake.’

De Generaal die bijna nooit zijn stem verhief, deed dat nu wel. ‘Onofficieel laten jullie ons dus in de steek’, schreeuwde hij. ‘Dag en nacht vertrekken er vliegtuigen van de luchthaven. Iedereen die voor de Amerikanen werkt wil een uitreisvisum. Ze gaan naar jouw ambassade voor dat visum. Jullie hebben je vrouw geëvacueerd. Jullie hebben baby’s en wezen geëvacueerd. Waarom zijn de Amerikanen dan de enigen die niet weten dat de Amerikanen zich terugtrekken?’ Claude was zo fatsoenlijk om er beschaamd bij te kijken toen hij uitlegde dat er in de stad gigantische onlusten zouden uitbreken als er een evacuatie werd aangekondigd, die zich misschien zouden richten op de Amerikanen die achterbleven. Dat was gebeurd in Da Nang en Nha Trang, waar de Amerikanen hadden moeten vluchten voor hun leven, waarna de inwoners van de steden zich tegen elkaar hadden gekeerd. Maar ondanks dat precedent was het vreemd rustig in Saigon. De meeste inwoners gedroegen zich als mensen in een stukgelopen huwelijk, die bereid waren om zich aan elkaar vastklampend samen te verdrinken zolang niemand de overspelige werkelijkheid openbaar maakte. Die werkelijkheid was in dit geval dat minstens een miljoen mensen in een of andere hoedanigheid voor de Amerikanen werkten of hadden gewerkt, van het poetsen van hun schoenen tot het opzetten van een leger naar Amerikaans evenbeeld tot het pijpen van Amerikanen in Peoria of Poughkeepsie voor de prijs van een hamburger. Een aanzienlijk deel van deze mensen geloofde dat als de communisten wonnen – hoewel ze die mogelijkheid weigerden te geloven – hun de gevangenis of de wurgpaal te wachten stond – en de maagden een gedwongen huwelijk met een van de barbaren. Het was toch ook logisch dat ze dat dachten? Dat waren de geruchten die de CIA had verspreid.

‘Dus...’ begon de Generaal, maar Claude onderbrak hem. ‘U hebt een vliegtuig en daar zou u zich gelukkig mee moeten prijzen, sir.’ De Generaal was niet iemand die smeekte. Hij dronk zijn whiskey op, net als Claude, gaf Claude een hand en zei hem gedag, en al die tijd bleef hij Claude aankijken. Amerikanen keken mensen graag recht aan, had de Generaal me eens verteld, vooral als ze hen achter hun rug om naaiden. Claude zag de situatie anders. ‘Andere

generaals mogen alleen hun eigen gezin meenemen', zei Claude bij het afscheid. 'Zelfs God en Noach konden niet iedereen redden.' Of wilden dat sowieso al niet.

Konden ze dat niet? Wat zou mijn vader hebben gezegd? Hij was een katholieke priester geweest, maar ik kon me niet herinneren dat ik die arme geestelijke had horen preken over Noach, hoewel ik moet toegeven dat ik alleen naar de mis ging om lekker te dagdromen. Maar afgezien van wat God of Noach kon doen, zou ieder lid van de staf van de Generaal, als hij de kans kreeg, vast en zeker honderd bloedverwanten redden en ook nog wat zogenaamde familie als die de steekpenningen konden betalen. Een Vietnamese familie was een gecompliceerde, delicate bedoening, en hoewel ik als enig kind van een uitgestoten moeder soms naar familie verlangde, was dat nu niet het geval.

Later die dag trad de president af. Eigenlijk had ik verwacht dat de president het land al weken eerder zou verlaten, zoals het een dictator betaamt, en bij het opstellen van de lijst met evacués besteedde ik verder ook geen aandacht aan hem. De Generaal was een punctueel en precies man, gewend om snelle, harde beslissingen te nemen, maar deze taak liet hij aan mij over. Hij had het te druk met militaire zaken: het lezen van de ochtendverslagen van ondervragingen, het bijwonen van vergaderingen in het gebouw van de generale staf, het bellen met zijn vertrouwelingen over hoe ze de stad konden verdedigen en toch klaar konden staan om ieder moment te vertrekken, een manoeuvre net zo lastig als een stoelendans op de muziek van je lievelingslied. Ik was erg met muziek bezig; aangezien ik 's nachts aan die lijst werkte, luisterde ik op mijn kamer in de villa naar American Radio Service op mijn Sony. De nummers van The Temptations, Janis Joplin en Marvin Gaye maakten nare dingen meestal draaglijk en goede dingen fantastisch, maar niet in tijden als deze. Iedere streep van mijn pen door een naam voelde als een doodvonnis. Al onze namen, van de laagste officier tot de Generaal, hadden op een lijst gestaan die in de mond van de opsteller ervan gepropt zat toen we drie jaar geleden haar huis binnenvielen. De waarschuwing die

ik naar Man had gestuurd, had haar niet op tijd bereikt. Terwijl de agenten haar op de grond gedrukt hielden, kon ik niets anders doen dan die met speeksel doordrenkte lijst uit de mond van de communistische agente halen. Het papier-maché bestaan van die lijst toonde aan dat leden van de ondervragingseenheden van de Special Branch, die gewend waren om anderen in de gaten te houden, nu zelf in de gaten werden gehouden. Zelfs als ik even met haar alleen zou zijn geweest, kon ik mijn undercover-status niet riskeren door tegen haar te zeggen dat ik aan haar kant stond. Ik wist welk lot haar te wachten stond. Iedereen sloeg door in de verhoorcellen van de Special Branch, en zij zou mijn geheim misschien hebben verraden. Ze was jonger dan ik, maar ze was ook slim genoeg om te weten wat haar te wachten stond. Even zag ik de waarheid in haar ogen, en die waarheid was dat ze me haatte om wie ze dacht dat ik was, een agent van het onderdrukkende regime. Toen herinnerde ze zich net als ik de rol die ze moest spelen. 'Alsjeblieft!' riep ze. 'Ik ben onschuldig! Ik zweer het!'

Drie jaar later zat de communistische agente nog steeds in een cel. Haar dossier lag nog steeds op mijn bureau, als herinnering aan het feit dat ik haar niet had kunnen redden. Dat was ook mijn schuld, had Man gezegd. Als de dag van de bevrijding aanbreekt, ben ik degene die haar celdeur opendoet. Ze was 22 toen ze werd gearresteerd en in het dossier zit een foto van haar tijdens haar arrestatie, en nog een van een paar maanden geleden, met een doffe blik in haar ogen en dunner wordend haar. Onze cellen waren tijdachines, waarin de gevangenen veel sneller ouder werden dan daarbuiten. Als ik af en toe naar de voor-en-na-foto's van haar gezicht keek, ging het me makkelijker af de paar mannen die gered moesten worden te selecteren en de vele anderen uit te sluiten, ook sommigen die ik graag mocht. Dagenlang was ik bezig met het opstellen en bijwerken van de lijst terwijl de verdedigende troepen van Xuan Loc werden weggevaagd en aan de andere kant van de grens Phnom Penh in handen viel van de Rode Khmer. Een paar nachten later vluchtte onze ex-president heimelijk naar Taiwan. Toen Claude hem naar het vliegveld reed, viel het hem op dat uit de buitengewoon zware

koffers van de president het rammelende geluid van iets metaligs kwam, waarschijnlijk een fors deel van de nationale goudreserve. Dat vertelde hij de volgende ochtend, toen hij me opbelde om te zeggen dat ons vliegtuig over twee dagen vertrok. Aan het begin van de avond had ik mijn lijst af en ik legde de Generaal uit dat ik had besloten om democratisch en representatief te werk te gaan, dus ik had de officier die het hoogst in rang was uitgekozen, de officier die iedereen het oprechtst vond, degene op wiens gezelschap ik het meest prijs stelde, enzovoort. Hij accepteerde mijn redenering en de onvermijdelijke consequentie dat een aanzienlijk deel van de hogere officieren die het meeste wisten van het werk van de Special Branch, en die ook het meest te verwijten viel, achtergelaten zou worden. Ik kwam ten slotte uit op een kolonel, een majoor, nog een kapitein en twee luitenants. Ik reserveerde een plek voor mezelf en nog drie voor Bon, zijn vrouw en hun zoontje, mijn petekind.

Toen de Generaal die avond bij me langskwam om samen te treuren, met een inmiddels halflege fles whiskey bij zich, vroeg ik hem of Bon met ons mee mocht. Hij was dan wel niet mijn echte broer, hij was sinds mijn schooltijd een van mijn twee bloedbroeders. Man was de andere, met z'n drieën hadden we elkaar eeuwige trouw gezworen door een snee te maken in onze handpalm en daarna ons bloed te mengen in een rituele handdruk. In mijn portefeuille zat een zwart-witfoto van Bon en zijn gezin. Bon had het uiterlijke van een knappe man die tot moes was geslagen, alleen was dat gewoon zijn van God meegekregen gezicht. Zelfs zijn paratroepersbaret en zijn strak gestreken gevechtstenu met tijgerstrepen lukten het niet de aandacht af te leiden van zijn parachute-oren, zijn in de halsplooiën weggestoken kin en zijn platte neus, die net als zijn politieke voorkeur ver naar rechts gericht stond. En bij zijn vrouw, Linh, zou een dichter haar gezicht vergelijken met een volle maan, niet alleen omdat het zo rond was, maar ook vanwege de vlekken en de kraters; ze zat onder de acnelittekens. Hoe die twee zo'n schattig kind als Duc hadden kunnen maken was een mysterie, of misschien gewoon de logica van twee maal min is plus. De Generaal gaf me de foto terug en zei: 'Dat is wel het minste wat ik kan doen. Hij is een

paratroepeer. Als ons leger alleen uit dat soort mannen bestond, hadden we deze oorlog gewonnen.’

Als... maar er was geen als, alleen het onweerlegbare feit dat de Generaal op het puntje van mijn stoel zat terwijl ik bij het raam van mijn whiskey stond te nippen. Op de binnenplaats stookte een assistent van de Generaal met stapels geheime dossiers het vuur in een olievat flink op, zodat de warme nacht nog warmer werd. De Generaal stond op en begon door mijn kamertje te ijsberen, glas in de hand, gekleed in alleen zijn boxersshort en een mouwloos onderhemd, nachtelijke stoppels op zijn kin. Buiten het huishoudelijk personeel, zijn gezinsleden en ikzelf zag niemand hem ooit zo. Als er bezoek kwam, op welk uur van de dag ook, deed hij pommade in zijn haar en trok hij zijn gesteven kakiuniform aan, waarvan de borst was opgesierd met meer linten dan je in het haar van een schoonheidskoningin zou aantreffen. Maar deze avond, waarop de rust in de villa alleen af en toe werd verstoord door kanonschoten, liet hij zich gaan en klaagde over de Amerikanen die ons bevrijding van het communisme hadden beloofd als we gewoon deden wat ze zeiden. ‘Zij zijn deze oorlog begonnen, en nu ze hem zat zijn, laten ze ons barsten’, zei hij terwijl hij me nog een borrel inschonk. ‘Maar dat hebben we toch alleen aan onszelf te wijten? Wij waren zo dom om te denken dat ze zich aan hun woord zouden houden. Nu kunnen we nergens anders heen dan naar Amerika.’ ‘Er zijn slechtere plekken’, zei ik. ‘Misschien’, zei hij. ‘In ieder geval kunnen we dan over een tijdje weer gaan vechten. Maar nu zijn we goed genaaid. Welke toost hoort daarbij?’

Na een korte stilte vielen de woorden me in.

‘Bloed aan de paal’, zei ik.

‘Zo is het.’

Ik wist niet meer hoe ik aan die toost kwam, alleen dat ik die tijdens mijn verblijf in Amerika ergens had opgestoken. De Generaal was ook naar Amerika geweest, maar dat was maar voor een paar maanden, als jong officier voor een training met een peloton strijdmakkers in Fort Benning in ’58, waar de Groene Barretten hem definitief hersenspoelden tegen het communisme. In

mijn geval sloeg die hersenspoeling niet aan. Ik was al undercover, deels beursstudent, deels spion in opleiding, de enige vertegenwoordiger van ons volk in een landelijk gelegen, klein college dat Occidental heette en *Occidens Proximus Orienti* als devies had. Daar bracht ik zes idyllische jaren door in de dromerige, zonovergoten wereld van het zuiden van Californië in de jaren zestig. Ik deed geen studie waarin ik iets te weten kwam over wegenbouw, rioleringsystemen of andere nuttige zaken. De opdracht die Man, mijn medesamenzweerder, me had gegeven, was om de Amerikaanse manier van denken te leren. Ik richtte me op de psychologische oorlogvoering. Met dat doel studeerde ik Amerikaanse geschiedenis en literatuur, perfectioneerde ik mijn grammatica en maakte me gretig allerlei *slang* eigen, rookte hasj en raakte mijn maagdelijkheid kwijt. Kortom, ik haalde niet alleen mijn bachelor maar ook mijn master en studeerde af op allerlei terreinen. Zelfs nu zie ik nog heel duidelijk voor me waar ik voor het eerst de woorden van de belangrijkste van alle Amerikaanse filosofen, Emerson, las: in het gras bij een veelkleurig groepje palissanderbomen. Ik moest mijn aandacht verdelen tussen de prachtig gebruinte studentes in hun haltertopjes en shorts die lagen te zonnen op een veldje junigras, en de zo krachtige zwarte woorden op een kale witte pagina: ‘Consistentie is de obsessie van kleine geesten.’ Niets wat Emerson schreef was beter van toepassing op Amerika, maar dat was niet de enige reden dat ik deze woorden een keer, twee keer, drie keer onderstreepte. Waar ik toen zo van ondersteboven was, en wat me nu nog steeds treft, was dat hetzelfde kon worden gezegd van ons vaderland, waar we uiterst inconsistent zijn.

Op onze laatste ochtend reed ik de Generaal naar zijn kantoor in het gebouw van de Nationale Politie. Mijn werkkamer lag aan dezelfde gang als die van de Generaal, en daar riep ik de vijf geselecteerde officieren een voor een bij me voor een gesprek onder vier ogen. ‘Vertrekken we vanavond?’ vroeg de erg zenuwachtige kolonel met grote, vochtige ogen. ‘Ja.’ ‘Mijn ouders? Mijn schoonouders?’ vroeg de majoor, een gulzige liefhebber van de Chinese restaurants

in Cholon. ‘Nee.’ ‘Broers, zusters, nichten en neven?’ ‘Nee.’ ‘Huishoudsters en kindermeisjes?’ ‘Nee.’ ‘Koffers, garderobes, porseleinverzamelingen?’ ‘Nee.’ De kapitein die vanwege een geslachtsziekte wat moeizaam liep, dreigde met zelfmoord als ik niet meer plekken regelde. Toen ik hem mijn revolver aanbood, ging hij er stilletjes vandoor. De jonge luitenanten daarentegen waren dankbaar. Omdat ze hun mooie positie via connecties van hun ouders hadden verkregen, gedroegen ze zich met de zenuwachtige houderigheid van marionetten.

Na de laatste sloot ik de deur. Toen verre donderslagen de ruiten deden trillen, zag ik in het oosten vuur en rook opstijgen. Vijandelijke artillerie had het munitiedepot Long Binh in brand geschoten. Omdat ik zowel de behoefte had om te treuren als om te vieren, deed ik mijn la open waar ik een fles Jim Beam had liggen die nog aardig vol was. Als mijn arme moeder nog leefde, zou ze zeggen: ‘Niet zoveel drinken, kind. Dat is niet goed voor je.’ ‘Echt niet, mama?’ Als iemand in zo’n lastig parket zat als ik, als mol in de staf van de Generaal, zocht hij troost waar hij die maar kon vinden. Ik dronk de whiskey op, reed daarna de Generaal door het noodweer naar huis. De vliezen braken boven de stad als voorbode van het komende seizoen. Sommigen hoopten dat de regentijd de opmars van de noordelijke divisies zou vertragen, maar dat leek me onwaarschijnlijk. Ik sloeg het avondeten over en begon mijn rugzak te pakken: toiletpullen, een kakibroek en een hemd van madras van een J.C. Penneyzaak in Los Angeles, loafers, drie stel ondergoed, een elektrische tandenborstel van de rommelmarkt, een ingelijste foto van mijn moeder, enveloppen met foto’s van hier en Amerika, mijn Kodakcamera en *Het Aziatisch communisme en de oosterse drang tot vernietiging*.

De rugzak was een cadeau van Claude geweest, ter ere van mijn afstuderen. Het was het mooiste wat ik bezat, kon op mijn rug worden gedragen of met wat riemen hier en daar als handkoffer. De rugzak was van soepel bruin leer, gemaakt door een gerenommeerd tassenfabrikant in New England, en rook mysterieus naar herfstbladeren, geroosterde kreeft en het zweet en sperma van jongenskostscholen.

Een monogram met mijn initialen stond in de zijkant, maar het bijzonderste was de dubbele bodem. 'Iedereen zou een dubbele bodem in zijn bagage moeten hebben', had Claude gezegd. 'Je weet maar nooit wanneer dat van pas komt.' Hij wist echter niet dat ik mijn Minox-minicamera erin verborg. De prijs van die Minox, een cadeau van Man, bedroeg enkele malen mijn jaarsalaris. Ik had er bepaalde geheime documenten waar ik toegang tot had mee gefotografeerd en ik dacht dat die camera misschien wel weer nuttig kon zijn. Ten slotte zocht ik de rest van mijn boeken en platen uit, waarvan ik de meeste in de States had gekocht en die allemaal een vleugje herinnering met zich meedroegen. Ik had geen plek voor Elvis of Dylan, Faulkner of Mark Twain, en hoewel ik ze kon vervangen, schreef ik toch met zwaar gemoed Mans naam op de doos met boeken en platen. Het was te veel om mee te nemen, net als mijn gitaar, die toen ik wegging met brede, verwijtende heupen op mijn bed lag.

Ik was klaar met pakken en leende de Citroën om Bon te gaan ophalen. De militaire politie bij de controleposten gebaarde dat ik door kon rijden zodra ze de generaalssterren op de auto zagen. Ik wilde naar de overkant van de rivier, een treurige waterweg met aan weerszijden hutjes van mensen die het platteland waren ontvlucht, waar hun huizen en boerderijen waren vernietigd door brandstichtende soldaten en regelrechte pyromanen die hun ware roeping hadden gevonden als bommenrichter. Voorbij deze chaos aan gammele hutjes, zaten Bon en Man diep in District Vier te wachten in een biertuin waar we met z'n drieën meer dronken uren hadden doorgebracht dan ik me kon herinneren. Het wemelde er van de soldaten en mariniers, hun geweren lagen onder hun stoelen, hun haar was kortgeknipt door sadistische kappers die er om de een of andere infame frenologische reden op uit waren om de contouren van hun schedel bloot te leggen. Zodra ik ging zitten, schonk Bon me een glas bier in, maar ik mocht pas drinken als hij een toast had uitgebracht. 'Op de reünie', zei hij, en hij hief het glas. 'We zien elkaar weer op de Filipijnen!' Ik zei dat het eigenlijk Guam was, want dictator Marcos had genoeg van vluchtelingen en wilde ze niet meer toelaten. Kruennend wreef Bon zijn glas tegen zijn voorhoofd. 'Ik had niet gedacht

dat het nog erger kon worden', zei hij. 'Maar kijken de Filipino's nu op ons neer?' 'Vergeet de Filipijnen', zei Man. 'Dan drinken we op Guam. Daar begint Amerika's dag, zeggen ze.' 'En eindigt die van ons', mopperde Bon.

In tegenstelling tot Man en mij was Bon een echte patriot, een republikein die zich vrijwillig had aangemeld voor het leger, omdat hij de communisten al haatte sinds het lokale kaderlid zijn vader, het dorpshef, had laten knielen op het dorpsplein om een bekentenis af te leggen en hem daarna door zijn kop had geschoten. Als het aan Bon lag zou hij zich op z'n Japans doodvechten of zelfs een pistool tegen zijn eigen hoofd zetten, dus Man en ik hadden op hem ingesproken om aan zijn vrouw en zijn kind te denken. Vertrekken naar Amerika was volgens ons geen desertie. Dat was strategisch terugtrekken. We hadden Bon verteld dat Man de volgende dag met zijn gezin zou vluchten, maar in werkelijkheid zou Man blijven om te zien hoe het zuiden werd bevrijd door de communisten uit het noorden, die Bon zo haatte. Man pakte hem met zijn lange, slanke hand bij zijn schouder en zei: 'We zijn bloedbroeders, wij drieën. We zijn zelfs nog steeds bloedbroeders als we deze oorlog verliezen, als we ons land verliezen.' Hij keek naar mij en zijn ogen waren vochtig. Voor ons was er geen einde.

'Je hebt gelijk', zei Bon, en hij schudde heftig met zijn hoofd om zijn tranen te verbergen. 'Genoeg getreurd en gesomberd. Laten we drinken op de hoop. We komen terug om ons land weer terug te pakken. Oké?' Ook hij keek naar mij. Ik schaamde me niet voor de tranen in mijn ogen. Deze mannen waren beter dan de broers die ik zou kunnen hebben gehad, want wij hadden elkaar uitgekozen. Ik hief mijn bierglas. 'Op onze terugkeer', zei ik. 'En op een broederschap die nooit eindigt.' We dronken ons glas leeg, riepen om nog een rondje, sloegen onze armen om elkaars schouders en lieten ons meevoeren in een uur broederlijke liefde en liederen, waarbij de muziek werd verzorgd door een duo aan de andere kant van de tuin. De gitarist was een langharige ontduiker van de dienstplicht, ziekelijk bleek omdat hij al tien jaar overdag binnen de muren van het huis van de bareigenaar bivakkeerde en alleen 's avonds tevoorschijn kwam. Zijn zangpartner was

een zoetgevooisde vrouw met net zulk lang haar, haar slanke figuur tekende zich af in een zijden *ao dai* in de kleur van een maagdelijke blos. Ze zong teksten van Trinh Cong Son, de folkzanger die zelfs bij de paratroepers geliefd was. *Tomorrow I'm going, dear...* Haar stem kwam boven het geroezemoes en de regen uit. *Remember to call me home...* Mijn hart trilde. Wij waren niet het volk dat ten oorlog trok op de klanken van bugel of trompet. Nee, wij vochten op de muziek van liefdesliedjes, want wij waren de Italianen van Azië.

Tomorrow I'm going, dear. The city's lights are no longer beautiful... Als Bon wist dat hij Man jaren niet meer zou zien, misschien wel nooit meer, zou hij nooit op dat vliegtuig stappen. Sinds de middelbare school zagen we ons als de Drie Musketiërs, allen voor een en een voor allen. Man had ons kennis laten maken met Dumas: ten eerste omdat hij een geweldige schrijver was, en ten tweede, omdat hij een kwart negerbloed had. Daarom was hij een voorbeeld voor ons, gekoloniseerd door dezelfde Fransen die hem minachtten vanwege zijn afkomst. Als we in een tijd van vrede hadden geleefd zou Man, die veel las en graag verhalen vertelde, waarschijnlijk wel literatuurdocent geworden zijn op onze middelbare school. Hij had drie Perry Mason-verhalen van Erle Stanley Gardner vertaald in onze moedertaal, maar ook onder pseudoniem een slechte Zola-achtige roman geschreven. Hij had Amerika bestudeerd, maar was er nooit zelf geweest, net zoals Bon, die nog een rondje bestelde en vroeg of er in Amerika ook biertuinen waren. 'Ze hebben daar bars en supermarkten waar je altijd bier kan krijgen', zei ik. Ik schonk zijn glas nog eens bij en zei: 'Ze hebben prachtige vrouwen maar die zingen niet zulke liedjes.'

Toen speelde de gitarist de akkoorden van het volgende nummer. 'Dit soort nummers zingen ze wel', zei Man. Het was 'Yesterday' van The Beatles. Terwijl we met zijn drieën meezongen, werden mijn ogen vochtig. Hoe zou het zijn om te leven in een tijd waarin oorlog niet je lot was, waarin je niet werd geregeerd door lafaards en slechteriken, waarin je land niet een doodzieke patiënt was die in leven werd gehouden via het infuus van de Amerikaanse hulp? Behalve mijn bloedbroeders kende ik geen van de jonge soldaten om me heen en

toch moet ik bekennen dat ik medelijden met ze had, omdat ze zo opgingen in het besef dat ze binnen enkele dagen dood zouden zijn, of gewond, of gevangengenomen, of vernederd, of in de steek gelaten, of vergeten. Ze waren mijn vijanden en toch waren ze ook mijn wapenbroeders. Hun geliefde stad kon elk moment vallen maar de mijne werd binnenkort bevrijd. Het was het einde van hun wereld, maar voor mij alleen een verschuiving van werelden. Dus twee minuten lang zongen we hartstochtelijk mee, met ons hart in het verleden en de blik afgewend van de toekomst, op de rug zwemmend naar de waterval.

Tegen de tijd dat we vertrokken was het eindelijk opgehouden met regenen. We rookten een laatste sigaret aan het begin van de bedompte, drijfnatte steeg die de uitgang van de biertuin was, toen een trio waterhoofdige mariniers uit de vaginale donkerte tevoorschijn strompelde. *Beautiful Saigon!* zongen ze. *Oh, Saigon! Oh, Saigon!* Hoewel het pas zes uur was, waren ze al behoorlijk aangeschoten en zat hun gevechtstenue onder de biervlekken. Ze hadden alle drie een M16 aan een schouderriem hangen en bij alle drie was een extra paar testikels te zien. Bij nadere inspectie bleken dat twee granaten te zijn, vastgeklemd aan weerszijden van hun riemgesp. Hoewel hun uniformen, wapens en helmen allemaal van Amerikaanse makelij waren, net als die van ons, kon je hen onmogelijk voor Amerikanen houden, dat zag je aan hun gebutste helmen, stalen potten voor Amerikaanse hoofden, veel te groot voor ons. Het hoofd van de eerste marinier zwaaide heen en weer totdat hij tegen me op botste en vloekte, en de rand van zijn helm op zijn neus terecht kwam. Toen hij die weer omhoog schoof, zag ik twee waterige ogen die probeerden te focussen. ‘Hallo!’ zei hij met stinkende adem en zo’n vet zuidelijk accent dat ik hem met moeite kon verstaan. ‘Wat is dit? Een politiemans? Wat doe je bij de echte soldaten?’

Man tikte zijn as in zijn richting. ‘Deze politiemans is kapitein. Groet je meerdere, luitenant.’

De tweede marinier, ook een luitenant, zei: ‘Wat jij wil, majoor’, waarop de derde marinier, ook een luitenant, zei: ‘Flikker op met je

majours en je kolonels en je generaals. De president is gevlogen. De generaals – zoef. In rook opgegaan. Weg. Hun eigen hachje redden, zoals altijd. Dan mogen wij de aftocht doen. Zoals altijd. ‘Welke aftocht?’ zei de tweede marinier. ‘We kunnen nergens heen.’ Dat vond de derde ook. ‘We zijn dood.’ ‘Zo goed als dood’, zei de eerste. ‘Het is onze taak om dood te zijn.’

Ik gooide mijn sigaret weg. ‘Jullie zijn nog niet dood. Jullie moeten terug naar je post.’

De eerste marinier focuste weer op mijn gezicht, deed een stap dichterbij tot zijn neus bijna die van mij raakte. ‘Wat b n jij?’

‘Je gaat over de schreef, luitenant!’ riep Bon.

‘Ik zal je vertellen wat je bent.’ De marinier prikte met zijn vinger in mijn borst.

‘Zeg het maar niet’, zei ik.

‘Een bastaard!’ schreeuwde hij. De twee andere mariniers vielen hem bij. ‘Een bastaard!’

Ik trok mijn revolver en zette de loop tussen de ogen van de marinier. Achter hem friemelden zijn vrienden zenuwachtig aan hun geweer maar meer niet. Ze waren onder invloed, maar nog niet zo ver heen dat ze dachten dat ze sneller hun wapen konden trekken dan mijn nuchterdere vrienden.

‘Je bent dronken, h  luitenant?’ Onwillekeurig trilde mijn stem.

‘Ja’, zei de marinier. ‘Sir.’

‘Dan schiet ik niet.’

Op dat moment hoorden we tot mijn grote opluchting de eerste bom vallen. Alle hoofden draaiden zich naar het noordwesten, de richting van de explosie, die werd gevolgd door nog een en nog een. ‘Het is het vliegveld’, zei Bon. ‘Vijfhonderdponders.’ Beide constatering bleken juist. Vanwaar we stonden konden we niets zien, maar even later zagen we wel zwarte rookpluimen opstijgen. Daarna leek het alsof ieder vuurwapen in de stad afging, van de binnenstad tot het vliegveld: lichte wapens deden tak-tak-tak en zware wapens bam-bam-bam, flarden oranje strepen van lichtspoornunitie waaierden door de lucht. Door het tumult kwamen alle bewoners van het armoedige straatje voor de ramen en in de deuropeningen staan, en ik

stopte mijn revolver in mijn holster. Ook de mariniers ontuchtterden door de aanwezigheid van getuigen en stapten zonder nog een woord te zeggen in hun jeep en reden weg, slalommend tussen de paar motoren op straat door tot ze de kruising bereikten. Daar remde de jeep en de mariniers stapten half struikelend uit met hun M16 in de aanslag, ook toen de explosies doorgingen en de trottoirs volstroomden met burgers. Mijn hartslag versnelde toen de mariniers van onder het gelige licht dreigend naar ons keken, maar ze richtten hun wapen omhoog, joelend en schreeuwend begonnen ze in de lucht te schieten tot hun magazijnen leeg waren. Mijn hart ging als een razende tekeer en het zweet stond op mijn rug, maar voor mijn vrienden wilde ik me niet laten kennen en glimlachend stak ik nog een sigaret op.

‘Idioten!’ schreeuwde Bon terwijl de burgers dekking zochten in deuropeningen. De mariniers riepen nog wat scheldwoorden naar ons en stapten weer in de jeep, sloegen de hoek om en waren verdwenen. Bon en ik namen afscheid van Man en toen die vertrokken was met zijn eigen jeep, gooide ik de sleutels naar Bon. Er klonken geen bom-explosies of gewerschoten meer en onderweg naar zijn appartement maakte Bon vanachter het stuur van de Citroën het korps mariniers uit voor alles wat lelijk was. Ik hield mijn mond. We hebben die mariniers niet vanwege hun goede tafelmanieren, maar vanwege hun intuïtie als het om leven en dood gaat. Wat betreft hun scheldnaam voor mij, die deed me minder dan mijn reactie daarop. Zo langzamerhand had ik nu toch wel aan dat bastaardwoord gewend moeten zijn, maar kennelijk niet. Mijn moeder was een Vietnamese, mijn vader was een buitenlander, en vreemden en bekenden hadden me daar al sinds mijn jeugd graag aan herinnerd, dan spogen ze naar me en scholden me uit voor bastaard, hoewel ze voor de variatie soms eerst bastaard zeiden en dan pas spogen.